

Kronenberg & De Wilde. (2011). Strafuitsluitingsgronden en rechterlijk beslissingsschema (H.4)

4.1 Inleiding

Niet wederrechtelijke delicten → bijvoorbeeld recht op verdediging.

Niet verwijtbare delicten → bijvoorbeeld door psychische overmacht.

De meeste delicten zijn dus wel wederrechtelijk en verwijtbaar: vaak is er geen geldige reden voor het delict, alleen in uitzonderingen bestaan er rechtsgeldige redenen om aan te nemen dat bij het vervullen van een delictomschrijving de wederrechtelijkheid of verwijtbaarheid ontbreekt. Zulke redenen heten strafuitsluitingsgronden.

Processueel buigt de rechter zich na het onderzoek ter terechtstelling over 4 vragen (artikel 350 Sv) (materieelstrafrechtelijke vierlagenmodel):

1. Kan het feit bewezen verklaard worden?
2. Zo ja, dan moet het feit gekwalificeerd worden
3. Is het handelen van de verdachte wederrechtelijk?
4. Valt het feit de verdachte te verwijten?

2 soorten strafuitsluitingsgronden:

- Rechvaardigingsgronden → nemen de wederrechtelijkheid weg → rechtvaardigen de daad
- Schulditsluitingsgronden → nemen de verwijtbaarheid weg → excuseren de dader.

Een geslaagd beroep op strafuitsluitingsgrond leidt altijd tot straffeloosheid, want zonder wederrechtelijkheid en verwijtbaarheid bestaat er geen strafbaar feit.

Algemene strafuitsluitingsgronden:

rechvaardigingsgronden	schulditsluitingsgronden
noodweer (art. 41 lid 1 Sr)	noodweereces (art. 41 lid 2 Sr)
overmacht als noodtoestand (art. 40 Sr)	(psychische) overmacht (art. 40 Sr)
bevoegd ambtelijk bevel (art. 43 lid 1 Sr)	onbevoegd ambtelijk bevel (art. 43 lid 2 Sr)
wettelijk voorschrift (art. 42 Sr)	ontoerekeningsvatbaarheid (art. 39 Sr)
ontbreken van materiële wederrechtelijkheid (ongeschreven, Veeartsarrest)	afwezigheid van alle schuld (ongeschreven, Melk-en-waterarrest)

Er bestaan ook bijzondere strafuitsluitingsgronden, die betrekking hebben op specifieke delicten.

4.2 Wettelijke strafuitsluitingsgronden

4.2.1 Noodweer

Noodweer volgens artikel 41, lid 1 Sr: Niet strafbaar is hij die een feit begaat, geboden door de **noodzakelijke verdediging** van eigen of eens anders **lijf, eerbaarheid of goed** tegen **ogenblikkelijke wederrechtelijke aanranding**.

Ad. 1 Ogenblikkelijke en wederrechtelijke aanranding

Verdediging is alleen toegelaten tegen een aanranding die aan de gang is op het moment dat de verdediging wordt ingezet. Niet toegestaan zich te verdedigen tegen een aanval die wel dreigt, maar nog niet daadwerkelijk begonnen is. Maar je hoeft als slachtoffer ook niet te wachten met verdedigen tot je daadwerkelijk aangerand wordt → grens tussen 'enkele vrees' voor een aanval en 'ogenblikkelijk dreigend gevaar' is moeilijk te trekken → omstandigheden doorslaggevend. De

aanranding moet niet alleen ogenblikkelijk zijn, maar ook wederrechtelijk. Tegen een rechtmatige aanranding is verdediging niet toegelaten.

Ad 2. Lijf, eerbaarheid of goed

De opsomming lijf, eerbaarheid of goed is limitatief. Verdediging van rechten kan nooit noodweer opleveren (eigenrichting mag niet, om dit te keren moet je (in laatste instantie) naar de rechter). Onder eerbaarheid valt seksuele eerbaarheid, aantasting van de eer of goede naam valt niet hieronder (dus je mag geen geweld plegen omdat je uitgescholden wordt).

Ad. 3. Noodzakelijke en geboden verdediging

- De verdediging moet noodzakelijk zijn → subsidiariteit = als het mogelijk is om te vluchten of indien het mogelijk is om zich op een andere manier te onttrekken van de aanval, dan moet in beginsel gebruik gemaakt worden van deze mogelijkheid.
- De (noodzakelijke) verdediging moet geboden zijn → proportionaliteit = Er bestaat geen wanverhouding tussen de intensiteit van de aanval en de intensiteit van de verdediging.

4.2.2 Noodweerevces

Art. 41 lid 2 Sr: Niet strafbaar is de overschrijding van de grenzen van noodzakelijke verdediging, indien zij het onmiddellijk gevolg is geweest van een hevige gemoedsbeweging, door de aanranding veroorzaakt.

- = noodweerevces. Disproportionele verdediging is altijd wederrechtelijk, maar als aan de vereisten van Art. 41 lid 2 Sr wordt voldaan, niet verwijtbaar. Wordt ingedeeld bij schulditsluitingsgronden. Beroep op noodweerevces kan alleen als een beroep op noodweer niet mogelijk is door schending van proportionaliteitsvereiste.

Disproportionele verdediging heeft verschillende vormen:

- Intensief noodweerevces → excessieve verdediging die gezien de kracht in geen verhouding staat tot de aanval
- Extensief noodweerevces → Excessieve verdediging die redelijkerwijs te lang duurt.

In de formulering van het noodweerevcesartikel moet hevige gemoedsbeweging het onmiddellijke gevolg zijn van de aanranding. De overschrijding van de grenzen van de noodzakelijke verdediging moet veroorzaakt zijn door deze hevige gemoedsbeweging → dubbele causaliteit.

Tardief noodweerevces

Tardief noodweerevces = Geslaagd beroep te doen op noodweerevces in een situatie waarin de aanval al voorbij is.

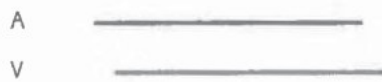
Hierbij geldt ook de eis van dubbele causaliteit.

Schematische weergave van noodweer en noodweerevces

In onderstaande illustraties is het leerstuk van noodweer en noodweerexces gevisualiseerd. Daarbij geldt:

- A = aanval
- V = verdediging
- De lengte van de balk geeft de duur van de aanval en de verdediging aan.
- De dikte van de balk geeft de hevigheid van de aanval en de verdediging aan.
- De tijd loopt van links naar rechts.

noodweer

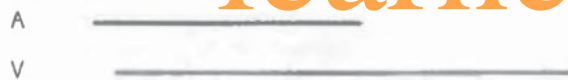
De aanval begint. De verdediging begint vrijwel direct daarna. De verdediging is proportioneel. De aanval stopt en vrijwel direct stopt de verdediging. Een 'gewone' noodweersituatie.

noodweerexces (intensief exces)

De aanval begint. De verdediging begint vrijwel direct daarna. Hier is de verdediging disproportioneel in die zin dat de verdediging, gezien de intensiteit van de aanval, te hevig is. Men noemt dit intensief noodweerexces.

noodweerexces (extensief exces)

De aanval begint. De verdediging begint vrijwel direct daarna. Ook hier is de verdediging disproportioneel. Niet omdat de verdediging te hevig is, maar omdat deze voortduurt terwijl de aanval al lang is afgelopen. Men noemt dit extensief noodweerexces.

noodweerexces (tardief exces)

De aanval begint, maar is reeds geëindigd op het moment dat de 'verdediging' begint. Men noemt dit tardief noodweerexces.

4.2.3 Psychische overmacht

Art. 40 Sr: Niet strafbaar is hij die een feit begaat waartoe hij door overmacht is gedrongen.

Wat overmacht betekent is onduidelijk → in jurisprudentie en in literatuur inhoud aan gegeven: 2 soorten:

- Psychische overmacht (schulduitsluitingsgrond) = een van buiten komende drang (dus geen inwendige oorzaak) waaraan men redelijkerwijs geen weerstand kan of behoeft te bieden

- Overmacht als noodtoestand (rechtvaardigingsgrond)

4.2.4 Overmacht als noodtoestand

Hierbij doet zich een situatie voor waarin een keuze moet worden gemaakt tussen 2 conflicterende plichten:

- Plicht om strafwet na te leven
- Maatschappelijke plicht → als deze zwaarder weegt dan plicht houden aan strafrecht is het juridisch juist om de strafwet te overtreden, daardoor rechtvaardigingsgrond.

Voorwaarde voor het aannemen van overmacht als noodtoestand is dat de zaken zodanig moeten liggen dat het maken van een keuze tussen de plichten geen uitstel kan lijden. Er moet zich letterlijk een noodsituatie voordoen. Ook moet worden voldaan aan de eis van subsidiariteit en proportionaliteit. Als er een wanverhouding bestaat tussen het geredde en het opgeofferde belang, is dat een beletsel voor een geslaagd beroep op overmacht als noodtoestand.

4.2.5 Bevoegd en onbevoegd gegeven ambtelijk bevel

Zijn strafuitsluitingsgronden. Bij nummer 1 is de gedraging niet wederrechtelijk.

Art. 43 Sr:

- a. Niet strafbaar is hij die een feit begaat ter uitvoering van een ambtelijk bevel, gegeven door het daartoe bevoegde gezag.
→ Moet een zeggenschapsrelatie bestaan tussen degene die het bevel geeft en degene die het bevel opvolgt: structurele hiërarchische relatie (leger), incidentele structuur (politieagent-burger). De bevolene houdt wel te allen tijde een eigen verantwoordelijkheid ten aanzien van dergelijke bevelen.
- b. Een onbevoegd gegeven ambtelijk bevel heeft de strafbaarheid niet op, tenzij het door de ondergeschikte te goeder trouw als bevoegd gegeven werd beschouwd en de nakoming daarvan binnen de kring van zijn ondergeschiktheid was gelegen.
→ Bv bevel dat gegeven wordt door iemand die ten aanzien van de bevolene hoger in rang is, maar geeft een bevel dat niet binnen de kring ligt van zijn bevelbevoegdheid. Aan de straf kan alleen ontsnapt worden als de bevolene praktisch gezien onmogelijk is om de precieze contouren van de bevelsbevoegdheid te kennen.

4.2.6 Wettelijk voorschrift

Art. 42 Sr: Niet strafbaar is hij die een feit begaat ter uitvoering van een wettelijk voorschrift.

Bv: Politie die aangehouden verdachten meeneemt → beroving van vrijheid (art. 282 Sr) is dus in strijd met strafrecht, maar hij handelt ter uitvoering van wettelijk voorschrift (art. 53 of 54 Sv). Eisen van proportionaliteit en subsidiariteit gelden.

4.2.7 Ontoerekeningsvatbaarheid

Ook schulditsluitingsgrond. Art. 39 Sr: Niet strafbaar is hij die een feit begaat, dat hem wegens de gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van zijn geestvermogens niet kan worden toegerekend. De verwijtbaarheid ontbreekt hier, de wil van de dader is niet meer in vrijheid gevormd door de invloed van de stoornis/gebrek. Ontoerekeningsvatbaarheid wil niet meteen zeggen dat het niet met opzet gebeurde.